

הסימפוזייה הגמורה / ארנון לפיד

המוזיקאי מיכאל וולפה משדה-בוקר השלים ותזמר יצירה שכתב המלחין ויקטור אולמן בטרזין, בטרם נשלח אל מותו באושוויץ, וניצח עליה בגרמניה.

מתוך כתבה שהתפרסמה בידיעות הקיבוץ, 16/9/2011 :

מרגיש מרוקן? הוא לעולם לא מרגיש מרוקן, מעיד על עצמו המלחין-המחנך-המנצח מיכאל וולפה (שדה-בוקר), גם לא אחרי הפרויקט המרגש שהפיק בחודש שעבר בגרמניה. "אני פשוט לא מרשה לעצמי להיות מרוקן. כשאני מסיים פרויקט אחד, אני מייד שוקע בפרויקט חדש".

בסוף אוגוסט חזר מסדרת קונצרטים בברלין, בווימאר, ובאתר ההנצחה בבוכנוואלד, בהם העלה את הגרסה התזמורתית של הסונטה השביעית לפסנתר שכתב בטרזין, אך לא זכה להשלים, המלחין הציפי-גרמני-יהודי, ויקטור אולמן(1898-1944). וולפה, יחד עם תלמידיו באקדמיה למוזיקה בירושלים, כתב את הפרק החסר ביצירה, ותזמר אותה, ותלמידי האקדמיה, יחד עם תלמידי בית הספר הגבוה למוזיקה ע"ש ליסט, בווימאר, ניגנו אותה לפני קהל גרמני נרגש.

איך הגעת לאולמן?

מיכאל וולפה: "דיר חברים פעילים בהנצחת גטו טרזין שטאט. ביקרתי ב'בית טרזין' בגבעת-חיים איחוד, שם שמעתי על אולמן, קיבלתי כתבי יד ופרטיטורות שלו, והסיפור שלו, והיצירות שלו, טלטלו אותי עד כדי כך, שמשם נכנסתי לדמותו, וכמה שנים הוא פשוט היה אתי ובתוכי".

אין להתפלא: כמה מרכיבים ביוגרפיים ומנטאליים קושרים בין וולפה לאולמן: ההשכלה והעשייה המוזיקלית הרחבה, התרבות הגרמנית - השנאה והמשיכה אליה, ההשתייכות והדחייה, והשואה שכילתה את אולמן, כמו גם את בני משפחתו של וולפה. הזהות וההזדהות ניכרות היטב בקולו של וולפה, כשהוא מספר את סיפור חייו הטרגי של בן דמותו המת: אולמן היה תלמידו של שנברג, וגדל כקתולי בפראג, אבל היה מחובר לתרבות הגרמנית ולתנועה האנתרופוסופית, ונחשב ליוצר רבגוני ולדמות מרכזית בחיי המוזיקה של פראג. הנאצים, שלכדו וכלאו אותו ואת בני משפחתו בטרזין, הם שעוררו בו את הזהות היהודית הרדומה, ובשלוש שנותיו בגטו ארגן בו, נלהב ואופטימי, את כל הפעילות המוזיקלית. "לא ברור איך העז להלחין ולהעלות, יחד עם חברו, כותב הליברטו, הצייר והמשורר פטר קין, את 'קיסר אטלנטיס', יצירה אנטי-נאצית מובהקת, בה מוצג היטלר כקוקסינל בבגדי אישה. בכל אופן, כשהנאצים עלו על זה, כל המעורבים בהפקה נלקחו לחקירות אכזריות במבצר הקטן. בשבועות הספורים שנותרו ער שנשלח לאושוויץ", מספר וולפה, "עבד אולמן כאחוז

תזזית, והספיק להעלות, על כמה דפי נייר שהצליח להשיג איכשהו, שתי יצירות בגרסת פסנתר, ומעל לתווים, בעיפרון, כתב הנחיות והוראות תזמור מפורטות. כשיחזור מאושוויץ, כך סיפרו שאמר, הוא ינצח על שתי היצירות האלה, שהתכוון לעבד לסימפוניות. הוא באמת האמין שיחזור משם."

הפרק האחרון בסונטה בת חמשת הפרקים, שאולמן לא הספיק לסיים, וסיים ותזמר וולפה(אחרי ששוחזר מכתב יד שהיה קשה מאוד לפענח), מבוסס על שירם של רחל ויהודה שרת, "רחל"("הן דמה בדמי זורם...").

איך שרת התוודע לשיר?

"גם אני הופתעתי. חקרתי ומצאתי, שלפני המלחמה היה יהודה שרת בשליחות בפראג, והשאיר היכן שהוא את השירון שלו, ובו גם השיר המדובר. בטרזין נהגו האסירים לשיר בציבור אחרי העבודה, וכשתרגמו לאולמן את מילות השיר, הוא מאוד הזדהה אתו, ושילב אותו ביצירה שלו, כמו גם ציטט מתוך כורל של בך, האומר: 'האמונה בטוב היא מבצר', וקטע מהמנון הפרטיזנים הציכים. ביצירה כולה יש חיוניות ואנרגיה, גם עצב, פה ושם, ובעיקר אופטימיות ותחושת ניצחון, שגם אם יתמהמה, בוא יבוא".

אפשר לומד שהנאצים הם שהחזירו את אולמן ליהדות?

"אפשר בהחלט, והוא לא התכחש ולא הצטער על כך. להיפך. הוא אמר: 'אנחנו גרמנים גאים, ציכים גאים, ויהודים גאים, ואיש לא יגזול מאתנו אחת מהזהויות האלה'. לתרבות הגרמנית במיטבה היה מחובר תמיד, את עוז רוחם של הציכים גילה במלחמה, ואל זהותו היהודית נחשף בעוצמה גדולה בגטו. מעדויות של אנשים שהכירו אותו, עולה שהוא התייחס לשיבתו ליהדות כאל סוג של הארה, וכל שנותרו בגטו, למרות כל הסבל, היה במעין אקסטאזה ובבולמוס של יצירה".

איך התקבלה בגרמניה היצירה שהשלמת ועיבדת?

"אין הנחתום מעיד על עיסתו, אבל ההדים היו מצוינים. אני חושב שהצלחנו, תלמידיי ואני, להתקרב מאוד למה שהתכוון אליו אולמן. לי אישית, זו הייתה חוויה מסעירה".

אבל לא, הוא אינו חש מרוקן, כאמור, מה גם שכמו לפני החוויה בגרמניה, גם עם שובו ממנה היה מעורב ופעיל בגל המחאה, וכבר הוא שקוע כולו בעבודה על הפרויקט הבא: ערב משירי אבות ישורון, עם הזמרת ויקטוריה חגה, שיתקיים בבית ביאליק בתל-אביב, ב-22 בספטמבר.